

Diskurzni označevalci v dveh pogovornih žanrih

Darinka Verdonik, Andrej Žgank, Agnes Pisanski Peterlin

Povzetek

Diskurzni označevalci so izrazi, ki k vsebini diskurza ne prispevajo nič ali skoraj nič, imajo pa pomembno pragmatično vlogo, saj povezujejo vsebino, organizirajo potek diskurza, izražajo odnos do sogovornika, do vsebine itd. Čeprav število raziskav, ki se v pragmatičnem jezikoslovju ukvarjajo z diskurzniimi označevalci, močno narašča, se z vprašanjem, koliko in kako je raba diskurzniih označevalcev odvisna od žanrov, v katerih se pojavljajo, ukvarjajo le redki. V tem prispevku se osredotočamo na diskurzne označevalce v govorjeni slovenščini, in sicer analiziramo njihovo rabo v dveh različnih pogovornih žanrih, to sta televizijski intervjuju in telefonski pogovor. Naš osrednji cilj je ugotoviti, katere lastnosti žanrov in razlike med njima se kažejo skozi različno rabo diskurzniih označevalcev. Pri tem zavestno ignoriramo kontekstne dejavnike, ki seveda sooblikujejo lastnosti žanrov.

Discourse markers in two conversational genres

Abstract

Discourse markers are expressions which contribute little or nothing to the content of discourse, but have an important pragmatic function, since they connect the content, organise discourse, express the attitude towards the interlocutor, the content, etc. Even though the number of studies focusing on discourse markers within the framework of pragmatics has been growing steadily, very few researchers have focused on the issue of discourse marker use and its dependence on the genre. This paper examines discourse markers in spoken Slovene by analysing their use in two different conversational genres, a television interview and a telephone conversation. Our main goal is to establish which differences between the two genres can be observed in different usage of discourse markers. In our analysis, we deliberately ignore contextual factors, regardless of the fact that they, of course, also influence the features of a genre.

1 Uvod

Diskurzni označevalci so zadnji dve desetletji v pragmatičnem jezikoslovju zelo aktualna tema. Razlog za to je morda njihova posebnost v primerjavi s tem, kar je v tradicionalnem jezikoslovju znanega (predvsem o pisnem) jeziku, precejšnja pogostost rabe in morda tudi njihova priročnost za korpusne raziskave, ki so zlasti v zadnjem desetletju prinesle bistven kvantitativni in kvalitativni preskok v metodi jezikoslovnega raziskovanja.

Tudi v slovenističnem jezikoslovju je bilo narejenih nekaj raziskav, ki se navezujejo na temo diskurznih označevalcev (Schlamberger Brezar 1998; Gorjanc 2008; Schlamberger Brezar 2007; Smolej 2004), tukaj pa se bomo navezali predvsem na raziskave, predstavljene v Verdonik (2006); Verdonik (2007); Verdonik, Rojc, Stabej (2007), kjer so diskurzni označevalci definirani kot izrazi, ki ne prispevajo nič ali skoraj nič k vsebini diskurza, pač pa so rabljeni predvsem v pragmatičnih vlogah, in sicer omogočajo povezovanje s propozicijsko vsebino v smeri naprej ali nazaj, pomagajo pri razvijanju odnosa med sogovornikoma, izražajo odnos govorca do vsebine, pomagajo organizirati potek diskurza (menjavanje vlog, prehodi med tematskimi sklopi, prehod v zaključek pogovora ipd.). To so predvsem izrazi *ja, mhm, aha, aja, ne?, no, eee, dobro/v redu/okej/prav, glejte/poglejte, veste, mislim, zdaj*. Vendar so navedene raziskave temeljile na zelo omejenem gradivu, tako po tematiki (telefonski pogovori med turističnim delavcem in stranko, ki poizveduje po informacijah) kot po obsegu (pribl. 15.000 besed). V pričujoči raziskavi¹ bomo zato podvojili obseg gradiva v analizi ter dodali gradivo drugačnega pogovornega žanra – televizijski intervju v dnevnoinformativni oddaji – primerljivega obsega, da bi lahko opazovali razlike v rabi diskurznih označevalcev v obeh žanrih. Tudi v tujini so takšne primerjalne študije diskurznih označevalcev še redke (npr. Wang, Tsai 2007), za slovenski jezik pa jih sploh še ne zasledimo.

S tako zasnovano primerjalno raziskavo po eni strani prispevamo k širšemu in boljšemu poznavanju diskurznih označevalcev v slovenskem jeziku, vendar to ni edini namen tega članka: naš osrednji cilj je analizirati, katere značilnosti izbranih pogovornih žanrov in razlike med njima se kažejo skozi različno rabo diskurznih označevalcev, pri tem pa zavestno ignoriramo kontekstne dejavnike, ki seveda sooblikujejo lastnosti obeh pogovornih žanrov. S

¹ Delo enega izmed soavtorjev je bilo delno sofinancirano s strani ARRS po pogodbi št. J2-9742-0796-06.

člankom prispevamo k boljšemu poznavanju pogovornih žanrov, kot so v jezikoslovju preučevani po etnografski metodi (npr. Hymes 1977; Saville-Troike 1982), funkcijski slovnici (npr. Eggins, Martin 1997; Hasan 1984; v slovenskem prostoru Bizjak 2005) in uporabnem jezikoslovju (npr. Swales 1990; Paltridge 1995), ter skušamo dokazati, da lahko velik del razlik med žanri opišemo že s pomočjo natančne analize zelo omejenega nabora jezikovnih znakov.

2 Zasnova raziskave

Definicija diskurznihih označevalcev, na kateri temelji ta raziskava, je že natančno predstavljena v delih Verdonik (2006) in Verdonik (2007), v delu Verdonik, Rojc, Stabej (2007) pa je tudi zasnovana shema za označevanje diskurznihih označevalcev v korpusih, ki ji sledimo. Rabo diskurznihih označevalcev želimo raziskati v večjem številu pogovorov, zato uporabimo korpusno gradivo.

2.1 Gradivo: Turdis-2 in BNSlint

Korpusno gradivo zajema približno 30.000 pojavnic za vsakega od obeh pogovornih žanrov. Analizo še večje količine besedil zavira dolgotrajnost pripravljanja gradiva za analizo.

Prvi diskurzni žanr predstavljajo telefonski pogovori med potencialno stranko in informatorji v turistični agenciji, turistični pisarni in hotelski recepciji, žanr je torej povsem enak kot v Verdonik, Rojc, Stabej (2007). Gradivo je izbrano iz korpusa Turdis (Verdonik, Rojc 2006) in poimenovano **Turdis-2**. Gradivo za korpus Turdis je bilo posneto na Fakulteti za elektrotehniko, računalništvo in informatiko v Mariboru spomladi 2004 v sodelovanju z lokalnimi turističnimi organizacijami in njihovimi zaposlenimi. Za snemanje je bil uporabljen računalniški sistem s kartico ISDN, ki je omogočal, da je klicatelj – stranka – od koderkoli poklical sistem, sistem pa ga je povezal z izbrano turistično organizacijo oz. informatorjem te organizacije. Gradivo je bilo ročno ortografsko transkribirano z dodanim delnim fonetičnim opisom in segmentirano, opisani so bili pomembnejši akustični dogodki. Natančnejši podatki o gradivu Turdis-2 so predstavljeni v tabelah 1 in 2.

	Št. pog.	Povprečna dolžina ²		Skupna dolžina	
		Minute	Pojavnice	Minute	Pojavnice
Turistična agencija	38	3,40	525	129,23	19936
Turistična pisarna	12	3,63	529	43,58	6350
Hotelska recepcija	15	2,78	417	41,68	6261
Skupaj	65	3,30	501	214,49	32547

Tabela 1: Število in dolžina pogovorov v korpusu Turdis-2.

	Št. govorcev			Št. pojavnic					
				Povprečno			Skupno		
	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno
Turistični agent	6	25	31	1077	548	650	6464	13696	20160
Klicatelj	21	16	37	315	361	335	6607	5780	12387
Skupaj	27	41	68	484	475	479	13071	19476	32547

Tabela 2: Število govorcev glede na spol in vlogo ter število pojavnic glede na spol in vlogo v korpusu Turdis-2.

Drugi diskurzni žanr predstavljajo televizijski intervjuji o aktualnih dogodkih v dnevnoinformativni oddaji, v katerih sodelujejo novinar ter en ali dva intervjuvanca. Gradivo je izbrano iz baze BNSI Broadcast News (Žgank idr. 2004) in ga poimenujemo **BNSIint**. Baza BNSI Broadcast News je nastajala v sodelovanju Fakultete za elektrotehniko, računalništvo in informatiko v Mariboru ter RTV Slovenija in vključuje dnevnoinformativne oddaje in informativne pogovorne oddaje, zajete iz arhiva RTV Slovenija. Oddaje so bile ortografsko transkribirane, ker je bila baza namenjena predvsem razvoju govornih tehnologij, pa so natančno označeni tudi različni akustični dogodki (šumi, ozadje, kanal itd.). Izbor BNSIint vključuje večerne intervjuje iz samo ene oddaje iz obdobja 1999 do 2005. Natančnejši podatki o gradivu so v tabelah 3 in 4.

² Podatek o povprečni in skupni dolžini pogovorov v tabeli 1 se nanaša na dolžino posnetkov, ki včasih vključujejo tudi prevezovanje klica ali krajše tišine, ko informator išče informacije.

Št. pog.	Povprečna dolžina		Skupna dolžina	
	Minute	Pojavnice	Minute	Pojavnice
30	6,61	1041	198,35	31.236

Tabela 3: Število in dolžina pogovorov v korpusu BNSIint.

	Št. govorcev			Št. pojavnic po govorcih					
				Povprečno			Skupno		
	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno
Novinar	3	3	6	1091	1405	1248	3273	4215	7488
Intervjuvanec	33	8	41	610	450	579	20144	3604	23748
Skupaj	36	11	47	650	711	665	23417	7819	31236

Tabela 4: Število govorcev glede na spol in vlogo ter število pojavnic glede na spol in vlogo v korpusu BNSIint.

Za oba žanra ugotovimo, da glede na spol ni večjih razlik v številu pojavnic, pač pa so razlike glede na diskurzno vlogo. V televizijskem intervjuju ima daljše vloge intervjuvanec, v enem pogovoru pride na enega intervjuvanca povprečno 552 pojavnic (v 13 pogovorih sta 2 intervjuvanca in v 17 pogovorih 1 intervjuvanec), na novinarja dvakrat manj, 250 pojavnic. V telefonskih pogovorih ima daljše vloge informator, prav tako približno dvakrat več pojavnic (650) v enem pogovoru kot klicatelj (335).

2.2 Postopek analize

V postopku analize ločimo štiri večje korake: najprej označimo korpusno gradivo, nato vrednotimo označenost gradiva, primerjamo pogostost rabe diskurznih označevalcev v obeh korpusih, nazadnje pa iz razlik v rabi diskurznih označevalcev sklepamo o lastnostih enega in drugega žanra.

1. Ena oseba (soavtorica v Verdonik, Rojc, Stabej (2007)) označi vse izraze v korpusih Turdis-2 in BNSIint, ki jih po Verdonik, Rojc, Stabej (2007) lahko definiramo kot diskurzne označevalce. Gre za izraze, ki nič ali skoraj nič ne prispevajo k vsebini diskurza, pač pa opravljajo predvsem naslednje pragmatične vloge:

- vzpostavljajo povezave z vsebino predhodnega ali/in prihodnjega diskurza,

- pomagajo vzpostavljati in razvijati odnos med sogovornikoma/-i,
- pomagajo izražati odnos govorca do predhodne ali/in prihodnje vsebine diskurza,
- pomagajo organizirati potek diskurza na ravni:
 - prehodov med temami pogovora,
 - na ravni menjavanja vlog in
 - na ravni strukture izjave.³

2. Ker označevanje diskurznihi označevalcev temelji na posameznikovi interpretaciji in bi lahko bile morebitne razlike predvsem posledica interpretacije, smo v naslednjem koraku skušali ovrednotiti, kolikšna bi bila odstopanja pri označevanju, če bi kdo drug označeval korpus. Za vrednotenje izberemo približno 10 % celotnega gradiva. To gradivo na novo označita dve neodvisni osebi, jezikoslovka, ki raziskovalno dela na področju metadiskurza (testno gradivo 1), in inženir, ki raziskovalno dela na področju govornih tehnologij (testno gradivo 2). Edino vodilo pri označevanju je, naj sledita navodilom v Verdonik, Rojc, Stabej (2007), kjer je definirana shema za označevanje diskurznihi označevalcev v korpusu, ter se o morebitnih odprtih vprašanjih ne posvetujeta ne med seboj ne z osebo, ki je označila celoten korpus. Nato primerjamo označenost testnega gradiva pri vseh treh osebah ter v odstotkih ocenimo stopnjo variabilnosti pri označevanju posameznih izrazov.

3. Za vsak korpus posebej zberemo seznam izrazov, ki so bili označeni kot diskurzni označevalci, in pogostost njihove rabe v vlogi diskurznihi označevalca. Na podlagi rezultatov vrednotenja ocenimo število oznak, ki lahko variirajo odvisno od posameznikove interpretacije.

4. Analiziramo razlike med žanroma, ki se kažejo skozi rabo diskurznihi označevalcev. Najprej po Verdonik (2007) povzamemo pragmatične vloge, ki jih lahko opravljajo posamezne skupine diskurznihi označevalcev. Iz razlik v pogostosti rabe v obeh korpusih in na podlagi pragmatičnih vlog posameznih diskurznihi označevalcev sklepamo o lastnostih posameznega žanra, v nekaterih primerih pa lahko iz razlik v rabi sklepamo tudi o posameznih lastnostih določenih diskurznihi označevalcev.

3 Vrednotenje označenosti gradiva

³ Izjava je enota govora s sporočilno vlogo, ki je zamejena s premori v govoru istega govorca in označena z intonacijo.

Kot testni nabor za vrednotenje označenosti korpusov Turdis-2 in BNSIint smo izbrali pribl. 10 % gradiva iz posameznega korpusa. Natančnejši podatki o količini testnega gradiva skupno in v odstotkih glede na celotno gradivo so prikazani v tabelah 5 za korpus Turdis-2 in 6 za korpus BNSIint.

	Št. pogovorov		Dolžina v min.		Št. pojavnic	
	Skupaj	%	Skupaj	%	Skupaj	%
Turistična agencija	4	10,5	13,78	10,7	1965	9,6
Turistična pisarna	2	17,6	4,97	11,4	638	10,1
Hotelska recepcija	2	13,3	3,88	9,3	578	9,2
Skupaj	8	12,3	22,63	10,6	3181	9,8

Tabela 5: Število pogovorov ter dolžina v minutah in številu pojavnic testnega gradiva skupno ter v odstotkih od celotnega gradiva Turdis-2.

Št. pogovorov		Dolžina v min.		Št. pojavnic	
Skupaj	%	Skupaj	%	Skupaj	%
3	10,00	18,62	9,39	3157	10,11

Tabela 6: Število pogovorov ter dolžina v minutah in številu pojavnic testnega gradiva skupno ter v odstotkih od celotnega gradiva BNSIint.

V tabeli 7 so primerjalno prikazani rezultati testnega označevanja, ločeno po korpusih. Prikazani so za skupine diskurzni označevalcev (glej razdelek 4). V stolpcih K je prikazano število pojavitev, kot so označene v korpusnem gradivu, v stolpcih T1 je število pojavitev, kot so bile označene v testnem gradivu 1, v stolpcu T2 pa kot so bile označene v testnem gradivu 2. Za vsako testno gradivo je v stolpcih F1 in F2 navedena pogostost rabe. V stolpcih E1 % in E2 % je ovrednoteno odstopanje po enačbi $E1 = (F - F1) / F * 100$ oz. $E2 = (F - F2) / F * 100$. Odstopanje je izračunano tudi skupno za vsak korpus po enačbi $E_t = (|E1| + |E2|) / 2$ oz. $E_b = (|E1| + |E2|) / 2$.

	Turdis-2						BNSIint					
	K	T1		T2		E _t %	K	T1		T2		E _b %
Diskurzni označevalec	F	F1	E1 %	F2	E2 %		F	F1	E1%	F2	E2 %	
<i>aha</i>	34	34	0,0	33	0,0	±0,0	0	0	0,0	0	-	±0,0

<i>aja</i>	4	4	0,0	4	0,0	$\pm 0,0$	0	0	0,0	0	-	$\pm 0,0$
<i>Mhm</i>	5	6	-	6	-	-	0	0	-	0	-	-
<i>eee</i>	102	103	0,0	104	0,0	$\pm 0,0$	149	149	0,0	149	0,0	$\pm 0,0$
<i>glejte</i>	5	6	-	5	-	-	15	14	+6,7	15	0,0	$\pm 3,4$
<i>ja</i>	66	64	+3,0	70	-6,1	$\pm 4,6$	13	13	0,0	13	0,0	$\pm 0,0$
<i>no</i>	10	10	0,0	10	0,0	$\pm 0,0$	5	5	0,0	5	0,0	$\pm 0,0$
<i>ne?</i> ⁴	65	62	+4,6	65	0,0	$\pm 2,3$	16	11	+31,3	18	-12,5	$\pm 21,9$
<i>dobro idr.</i>	36	36	0,0	36	0,0	$\pm 0,0$	5	5	-	5	-	-
<i>Mislim</i>	4	2	-	4	-	-	1	1	-	3	-	-
<i>zdaj</i>	16	15	+6,3	20	-25,0	$\pm 15,7$	1	1	-	1	-	-
oporni sign.	70	70	-	70	-	-	10	10	-	10	-	-
SKUPAJ	417	412	+1,2	427	-2,4	$\pm 1,8$	215	209	+2,8	219	-1,9	$\pm 2,4$
Medmeti	4	2	-	4	-	-	5	4	-	3	-	-
Ostalo	1	14	-	23	-	-	3	7	-	61	-	-

Tabela 7: Rezultati testnega označevanja in vrednotenja označenosti gradiva.

Za izraze *aha*, *aja*, *eee* in *no* smo se vse tri osebe, ki smo označevale korpus, strinjale, da vedno opravljajo vlogo diskurznega označevalca, zato nam zanje ni treba ocenjevati odstopanj pri označevanju. Nadalje ne računamo stopnje odstopanja za tiste diskurzne označevalce, ki se v testnem gradivu pojavijo manj kot 10-krat, saj rezultat ne bi bil relevanten.

Pri diskurzni označevalci *dobro/v redu/okej/prav* je označevanje zelo stabilno, saj ni odstopanj. Dokaj stabilno, in sicer manj kot 5-odstotno odstopanje opazimo pri diskurzni označevalci *ja* v Turdis-2 in *glejte* v BNSLint. Presenetljivo visoko pa je v BNSLint variiranje pri označevanju diskurznega označevalca *ne?*, vendar delno tudi zaradi majhne pogostosti rabe. Podobno je zaradi majhne pogostosti rabe visok odstotek variabilnosti pri diskurzni označevalci *zdaj*, vseeno pa nas opozori na nekoliko nestabilno označenost.

Ker diskurzni označevalci niso zaprta kategorija, se tako v celotnem korpusu kot pri testnem označevanju pojavijo novi izrazi v vlogi diskurzni označevalcev, ki še niso navedeni v Verdonik (2007). Ker njihove pragmatične vloge še niso raziskane in ker se pojavljajo dokaj posamično, jih v tej raziskavi ne vključimo v analizo razlik med žanroma, ampak jih samo omenimo. Kot vidimo iz tabele 7, je bilo pri dodajanju novih izrazov v skupino diskurzni označevalcev največ razhajanj med vsemi tremi osebami, ki so označevale gradivo, kar predstavlja zanimivo izhodišče za nadaljnje raziskave.

⁴ Znak ? pri *ne?* označuje rastočo intonacijo.

Sklenemo lahko, da je vrednotenje pokazalo ustrezno stabilnost označevanja vseh diskurznihih označevalcev, razen pri *ne?* v korpusu BNSIint in *zdaj* v Turdis-2, pri katerih pa je visok odstotek variabilnosti označevanja delno tudi posledica nizke pogostosti v testnem naboru.

4 Razlike v rabi diskurznihih označevalcev

Rezultati analize pogostosti rabe so zaradi boljše preglednosti prikazani po skupinah diskurznihih označevalcev glede na pragmatične vloge, podobno kot v Verdonik (2007). Tako obravnavamo skupaj diskurzne označevalce *dobro/v redu/okej/prav*, k *eee* štejeemo tudi oblike *eee/eeem/eeen/nnn/mmm/eeh* in druge podobne, h *glejte* štejeemo uresničitve *glejte/poglejte/lejte/glej/lej*; k *ja* tudi obliko *jaja* in podobno k *mhm* obliko *mhmhm*; k *ne?* štejeemo *ne?/a ne?/ali ne?*, k *veste* še *a veste/morate vedeti*; skupaj obravnavamo oporne signale, tj. diskurzne označevalce v vlogi, kjer ne uvajajo menjavanja vlog in tudi ne izražajo namena sogovornika, da prevzame vlogo (*mhm, aha, aja, ja, dobro, okej, tako, seveda, tudi*); dodatni posebni skupni pa so redkejši posamezni primeri rabe različnih medmetov *uuu/aaa/fff/ah/eh/hm/hja/evo/jo/voj/ma*, ki se večinoma pojavijo po enkrat oziroma najpogostejši *hm* štirikrat, in različne funkcijske besede pod oznako *ostalo*, kot so *seveda, torej, in, kajne, kaj, kako, pa, pol, recimo, velja* idr., ki so sicer pogoste, vendar redko označene kot diskurzni označevalec.

4.1 Pogostost rabe diskurznihih označevalcev

Primerjavo rabe diskurznihih označevalcev glede na pogostost prikazuje tabela 8. Stolpca DO_t in DO_b prikazujeta, kolikokrat je posamezen izraz označen kot diskurzni označevalec, stolpca DO_{t_v} in DO_{b_v} pa koliko oznak lahko variira odvisno od interpretacije označevalca, v oklepajih pa je dodan odstotek variiranja iz tabele 7.

Diskurzni označevalec	Turdis-2		BNSIint	
	DO_t	$DO_{t_v} (E_t \%)$	DO_b	$DO_{b_v} (E_b \%)$
<i>aha</i>	234	$\pm 0 (\pm 0,0)$	0	$\pm 0 (\pm 0,0)$
<i>mhm</i>	97	-	7	-

<i>eee</i>	1260	±0 (±0,0)	1291	±0 (±0,0)
<i>glejte</i>	79	-	48	±2 (±3,4)
<i>ja</i>	602	±28 (±4,6)	68	±0 (±0,0)
<i>no</i>	91	±0 (±0,0)	109	±0 (±0,0)
<i>ne?</i>	606	±14 (±2,3)	50	±11 (±21,9)
<i>dobro idr.</i>	224	±0 (±0,0)	42	-
<i>mislim</i>	24	-	2	-
<i>zdaj</i>	208	±34 (±15,7)	3	-
<i>veste</i>	27	-	6	-
oporni signali	1043	-	34	-
SKUPAJ	4509	±81 (±1,8)	1660	±40 (±2,4)
medmeti	30	-	6	-
ostalo	23	-	17	-

Tabela 8: Pogostost diskurzivnih označevalcev (DO) ter število oznak v korpusu, ki lahko variirajo glede na interpretacijo označevalca.

Čeprav sta korpusa po številu pojavnic primerljiva, pa nista povsem enako obsežna, zato preračunamo pojavitve na 10.000 pojavnic po enačbi:

$$x = a / b * 10.000,$$

pri čemer so

a vrednosti iz stolpca *DO* v tabeli 8,

b pa število vseh pojavnic v posameznem korpusu.

Za boljšo preglednost razlik med korpusoma izračunamo tudi, kolikokrat pogosteje se rabi posamezen diskurzivni označevalec v enem ali drugem korpusu, in sicer za Turdis-2 po enačbi $X_t = DO_{t0} / DO_{b0}$ oziroma za BNSLint po enačbi $X_b = DO_{b0} / DO_{t0}$. Podatke prikazuje tabela 9.

Diskurzivni označevalec	Turdis-2			BNSLint		
	DO _{t0}	DO _{t0_v}	X _t	DO _{b0}	DO _{b0_v}	X _b
<i>aha</i>	72	±0	-	0	±0	-
<i>mhm</i>	30	-	15-krat	2	-	-
<i>ja</i>	185	±9	8,4-krat	22	±0	-
oporni signali	321	-	29,2-krat	11	-	-
<i>ne?</i>	186	±4	11,6-krat	16	±4	-
<i>dobro idr.</i>	69	±0	4,9-krat	14	±0	-
<i>no</i>	28	±0	-	35	±0	1,25-krat

<i>glejte</i>	24	-	1,6-krat	15	±1	-
<i>veste</i>	8	-	4-krat	2	-	-
<i>zdaj</i>	64	±10	64-krat	1	-	-
<i>eee</i>	387	±0	-	413	±0	1,07-krat
<i>mislim</i>	7	-	7-krat	1	-	-
SKUPAJ	1381	±25	2,6-krat	532	±13	-
medmeti	9	-	4,5-krat	2	-	-
ostalo	7	-	1,4-krat	5	-	-

Tabela 9: Pogostost diskurznih označevalcev in število oznak v korpusu, ki lahko variirajo glede na interpretacijo označevalca, na 10.000 pojavnic ter podatek, kolikokrat pogosteje je posamezen diskurzni označevalec rabljen v enem ali drugem korpusu.

4.2 Analiza razlik v rabi

Rezultati kažejo, da so diskurzni označevalci v telefonskih pogovorih skupaj rabljeni 2,6-krat več kot v televizijskih intervjujih. Kaj to pomeni za lastnosti enega in drugega žanra, bomo v nadaljevanju analizirali po skupinah diskurznih označevalcev, ki imajo podobne pragmatične vloge.

4.2.1 Diskurzni označevalci *aha*, *mhm*, *ja*, oporni signali, *ne*?

Diskurzne označevalce *aha*, *mhm*, *ja*, *ne*? in oporne signale obravnavamo skupaj, saj so njihove pragmatične vloge primerljive ali povezane in razlike v pogostosti rabe v enem in drugem korpusu podobne: vsi so namreč v telefonskih pogovorih rabljeni bistveno pogosteje (natančneje 8,4-krat do 29,2-krat pogosteje) kot v televizijskih intervjujih. Ločena obravnava rezultatov bi tako vnesla nepotrebno ponavljanje.

Pragmatične vloge teh diskurznih označevalcev povzemamo po (Verdonik 2007) in so naslednje: *ja* in *mhm* izražata pritrdjevanje, strinjanje oz. razumevanje, *aha* izraža razumevanje, v nekaterih rabah tudi čustvenost. Vse navedeno velja tudi za te izraze v vlogi opornega signala. *Ne*? preverja strinjanje, razumevanje. Ti diskurzni označevalci so nadalje v večini rab povezovalni elementi, *aha*, *mhm* in *ja* povezujejo diskurz v smeri nazaj, *ne*? v smeri naprej. Prav tako vsi ti diskurzni označevalci pomagajo pri vzpostavljanju in razvijanju odnosa med sogovorniki ter pri upravljanju menjavanja vlog, *aha* pa omogoča tudi izražanje odnosa govorca do vsebine diskurza.

Iz navedenega sklepamo, da je v televizijskem intervjuju bistveno redkeje izraženo strinjanje s sogovornikom, da sogovorniki drug drugemu bistveno redkeje sporočajo, da razumejo povedano, da je vzdrževanje tesnejšega stika med sogovorniki nepotrebno in da se manj oz. drugače, ne prek diskurznih označevalcev, dogovarjajo o menjavanju vlog. Ugotovitve sovpadajo s predpostavko o bolj formalnem, uradnem slogu tovrstnih televizijskih intervjujev.

4.2.2 Diskurzni označevalci *dobro, v redu, okej, prav*

Tudi ti diskurzni označevalci so v telefonskih pogovorih pogostejši kot v televizijskem intervjuju, vendar je razlika manjša kot pri prejšnji skupini diskurznih označevalcev (nekaj manj kot 5-krat več rab v Turdis-2 kot v BNSIint). V BNSIint je od teh izrazov večinoma rabljen *dobro, v redu* in *prav* sta po enkrat v vlogi diskurznega označevalca, *okej* sploh ni rabljen. V Turdis-2 sta *dobro* in *v redu* v vlogi diskurznega označevalca približno enako pogosto rabljena, polovico manj je rabljen *okej* in le redko *prav*.

Podobno kot *ja* in *mhm* tudi *dobro/v redu/okej/prav* izražajo strinjanje, povezujejo diskurz v smeri nazaj, pomagajo vzpostavljati stik s sogovorniki in pomagajo pri upravljanju menjavanja vlog (Verdonik 2007). V primerjavi z *ja* in *mhm* je posebna njihova vloga pri upravljanju tem pogovora, saj pogosto kažejo prehode med tematskimi sklopi – v raziskavi Verdonik (2007) se je pokazalo, da so v korpusu Turdis-1, ki je del korpusa Turdis-2, kar v polovici primerov kazali prehod v zaključek pogovora oz. omogočali dogovarjanje o prehodu v zaključek pogovora, tako da lahko to vlogo štejemo za najbolj značilno. Tudi iz konkordančnega izpisa v BNSIint je razvidno, da *dobro* v veliko rabah kaže prehod med tematskimi sklopi, vendar skoraj nikoli prehoda v zaključek pogovora. Pri tej primerjavi moramo upoštevati še to, da je v analiziranem gradivu telefonskih pogovorov več kot dvakrat več kot televizijskih intervjujev, torej je tudi toliko več zaključkov pogovora. Treba je tudi upoštevati, da nimamo na voljo podatka, koliko prehodov med tematskimi sklopi je v enem in drugem korpusu, kar lahko prav tako vpliva na pogostost rabe teh diskurznih označevalcev.

Verjetno je torej, da so ti izrazi nekoliko pogostejši v telefonskih pogovorih kot televizijskih intervjujih zlasti v tistem delu rab, ki se nanašajo na vzpostavljanje stika, pritrjevanje, povezovanje, kar tudi sovpada z zgornjo ugotovitvijo (4.2.1), da je v televizijskem intervjuju

bistveno redkeje izraženo strinjanje s sogovornikom, da sogovorniki drug drugemu bistveno redkeje izražajo, da razumejo povedano, in da je vzdrževanje tesnejšega stika med sogovorniki nepotrebno. Prav tako je v televizijskem intervjuju manj potrebn po izražanju strinjanja, da se pogovor zaključi.

4.2.3 Diskurzni označevalec *no*

No je v BNSIint drugi najpogostejši diskurzni označevalec in je poleg *eee* edini, ki je kljub sicer bistveno redkejši rabi diskurznihi označevalci v televizijskih intervjujih pogosteje rabljen kot v telefonskih pogovorih, kjer je v primerjavi z drugimi diskurznimi označevalci skoraj redek.

No opravlja v različnih rabah raznolike vloge: ima močno povezovalno vlogo v smeri nazaj, v nekaterih rabah izraža odnos govorca do predhodne vsebine (pogosto nasprotovanje), kadar je rabljen na koncu izjave, poudari predhodno vsebino (Verdonik 2007). V BNSIint je *no* večinoma rabljen tako, da uvaja vlogo, v kateri se tvorec ne bo povsem strinjal s predhodno vsebino diskurza oz. ji ne bo pritrnil, večkrat pa je uporabljen tudi v izrazito povezovalni vlogi (npr. *no in naša gosta sta ...*). V BNSIint nikoli ni rabljen na koncu izjave, medtem ko je v Turdis-2 takih rab kar nekaj. Enako kot v BNSIint ima v Turdis-2 *no* pogosto povezovalno vlogo, redkeje kot v BNSIint pa izraža zadržanost do vsebine predhodne sogovornikove izjave ali nasprotovanje.

Sklepamo torej lahko, da je v analiziranih televizijskih intervjujih predvsem pogosteje kot v telefonskih pogovorih izraženo nestrinjanje.

Tudi tukaj lahko – čeprav manj zanesljivo kot pri *v redu* in *okej* – iz rezultatov sklepamo o nekaterih lastnostih tega diskurznega označevalca. Mogoče je namreč, da je njegova pogostejša raba v BNSIint tudi posledica tega, da je manj osebni in bolj formalen.

4.2.4 Diskurzna označevalca *glejte* in *veste*

Tako *glejte* kot *veste* sta v telefonskih pogovorih pogosteje rabljena kot v televizijskem intervjuju, vendar je pri *glejte* razlika manjša kot skupna razlika v rabi diskurznihi označevalci. *Glejte* se pojavlja v različnih oblikah – *glejte* z varianto *letje*, *poglejte* in *glej z*

varianto *lej*. V obeh korpusih so tako tudi razlike v rabi posameznih oblik: v BNSIint je (*glejte* rabljen 26-krat in *poglejte* 22-krat, v Turdis-2 pa (*glejte* 66-krat, *poglejte* 10-krat in (*glej* 3-krat. *Veste* je v obeh korpusih rabljen dokaj redko, pa tudi njegove pragmatične vloge niso povsem natančno raziskane, saj so njegove rabe zelo različne (Verdonik 2007), tako da ga v nadaljevanju ne obravnavamo.

Glejte lahko izraža pomen *bodite pozorni na naslednje oz. bom razložil*, torej skuša pritegniti pozornost udeležencev diskurza. Deluje kot povezovalni element v smeri naprej ter pomaga pri vzpostavljanju in razvijanju odnosa s sogovornikom v smeri naprej.

Razlike v rabi posameznih oblik (v televizijskih intervjujih je *poglejte* skoraj enako pogost kot (*glejte*, tikanje ((*glej*) ni rabljeno) in nasploh redkejša raba tega diskurznega označevalca v BNSIint ponovno potrjujejo, da je stik med sogovorniki bolj distanciran in manj intenziven kot v Turdis-2.

Razmerja v rabi oblik (*gletje* in *poglejte* kažejo, da govorci obliko *poglejte* razumejo kot nekoliko bolj formalno in uradno kot (*glejte*.

4.2.5 Diskurzni označevalec *zdaj*

Komajda prisotna raba diskurznega označevalca *zdaj* v televizijskih intervjujih v primerjavi z dokaj pogosto rabo v telefonskih pogovorih je bila za nas najbolj presenetljiva. Kljub večji variabilnosti oznak v korpusu Turdis-2, ocenjeni v razdelku 3, je namreč nedvomno, da je *zdaj* v telefonskih pogovorih med srednje pogostimi diskurznimi označevalci, v televizijskih intervjujih pa je rabljen le izjemoma.

Zdaj je izrazito napovedovalen in opozarja na vsebino, ki bo sledila, pa tudi povezuje diskurz s trenutkom govorjenja. Po diskurzni vlogah je tako precej samosvoj v primerjavi z drugimi analiziranimi diskurznimi označevalci.

Iz tega bi lahko sklepali, da v televizijskih intervjujih tvorci morda manj napovedujejo vsebino oziroma ne posvečajo tolikšne pozornosti povezovanju s trenutkom govorjenja, vendar je treba tudi upoštevati, da verjetno o rabi *zdaj* v vlogi diskurznega označevalca ne

vemo dovolj in bi jo morali še dodatno raziskati. Mogoče je namreč, da je *zdaj* v vlogi diskurznega označevalca pogojen tudi z (ne)formalnim slogom in jezikovno zvrstjo (pri čemer bi se glede na tukajšnje rezultate uvrstil v bolj pogovorne zvrsti in neformalni slog), z regionalno pripadnostjo govorcev (o tem bi morali narediti dodatne raziskave) ali kako drugače.

4.2.6 Diskurzni označevalci *eee*, *mmm* ... in *mislim*

Eee je poleg *no* edini diskurzni označevalec, ki je v BNSIint rabljen nekoliko pogosteje kot v Turdis-2. V obeh žanrih pa je to najpogostejši diskurzni označevalec, v BNSIint za nekajkrat pogostejši kot drugi diskurzni označevalci. *Mislim* je po drugi strani eden najredkejših diskurzni označevalcev v obeh korpusih in je preredko rabljen, da bi lahko iz tega kaj sklepali o lastnostih žanra.

Eee ima pomembno vlogo pri organiziranju vsebine diskurza, in sicer predvsem pri menjavanju vlog, kjer v nasprotju z *ne?* signalizira, da še poteka proces tvorjenja in tvorec zato še ne želi predati vloge oz. da želi sogovornik prevzeti vlogo, hkrati pa z njim tvorec pridobi čas za tvorjenje. *Eee* je poleg *mislim* tudi edini diskurzni označevalec, ki pomaga pri organiziranju vsebine diskurza na ravni izjave.

Iz pogostosti rabe *eee* lahko sklepamo, da govorci v televizijskih intervjujih le nekoliko pogosteje kot v telefonskih pogovorih signalizirajo, da še poteka proces tvorjenja in s tem pridobivajo čas za tvorjenje ter da še ne želijo predati vloge oz. da želijo prevzeti vlogo.

5 Zaključek

V predstavljeni raziskavi smo si zadali za cilj, da raziščemo, kaj lahko o lastnostih dveh različnih pogovornih žanrov – televizijskih intervjujev v dnevnoinformativni oddaji in telefonskih pogovorov v turizmu – spoznamo samo skozi rabo diskurzni označevalcev, in pri tem zavestno ignorirali kontekstne dejavnike, ki seveda sooblikujejo lastnosti analiziranih žanrov.

Pokazalo se je, da so diskurzni označevalci v analiziranih telefonskih pogovorih rabljeni več kot dvakrat pogosteje. Podrobnejša analiza je pokazala, da je v televizijskem intervjuju v dnevnoinformativni oddaji bistveno redkeje izraženo strinjanje s sogovornikom oz. je pogosteje izraženo nestrinjanje, kar kaže pogostejša raba *no*, da sogovorniki drug drugemu bistveno redkeje izražajo, da razumejo povedano, da je vzdrževanje tesnejšega stika med sogovorniki nepotrebno in da se manj oz. drugače, ne prek diskurzni označevalcev, dogovarjajo o menjavanju vlog. Prav tako je v analiziranih televizijskih intervjujih manj potreb po izražanju strinjanja z zaključkom pogovora. V splošnem se torej tudi skozi (ne)rabo diskurzni označevalcev potrjuje bolj formalni, uradni, neosebni slog analiziranih televizijskih intervjujev. Kot vidimo, interpretacija razlik v rabi diskurzni označevalcev kaže zlasti na intimne, medosebne vidike komunikacije. Menimo, da smo s tem dokazali, da lahko določeno področje razlik med žanri opišemo že skozi natančno analizo rab zelo omejenega nabora jezikovnih znakov.

Seveda pa se zavedamo, da vsi vidiki rabe diskurzni označevalcev še nikakor niso raziskani. Tako nismo govorili o nekaterih značilnostih analiziranih pogovorov, ki se zdijo zelo očitne – npr. zlasti razlike v prenosniku, vsebinski zahtevnosti pogovorov, obremenjenosti govorcev zaradi javnega nastopanja v televizijskih intervjujih – in ki se morda kažejo tudi skozi rabo diskurzni označevalcev. Da bi to lahko potrdili, bi morali podrobneje analizirati vpliv kontekstnih dejavnikov na rabo diskurzni označevalcev, to pa predstavlja problem za novo raziskavo.

Diskurzni označevalci *okej*, *v redu*, *(g)lej* so v intervjujih rabljeni redko ali sploh ne, kar nakazuje neformalno, zasebno naravo teh izrazov. Podobno iz pogostejše rabe *no* in *poglejte* v televizijskih intervjujih sklepamo o bolj formalni naravi teh dveh diskurzni označevalcev. Pri tem govorimo o značilnosti diskurzni označevalcev, ki ji v raziskavah Verdonik (2007) ni posvečena pozornost, saj je enotnost raziskovanega gradiva onemogočala tovrstno analizo. V raziskavi v tem prispevku pa smo lahko zaznali, da so diskurzni označevalci vsaj do neke mere podrejeni zvrstnosti koda, slogu, registru ali kakorkoli to poimenujemo. Na tem področju se odpirajo nova vprašanja, povezana z diskurzni označevalci.

Zanimivo izhodišče za nadaljnje raziskave ponuja tudi pogostost rabe *eee*, ki je v BNSIint sicer nekoliko pogostejši kot v Turdis-2, vendar ne veliko, vsekakor pa manj kot smo pričakovali. Ponuja se teza, da je morda pri spontanem ali pretežno spontanem tvorjenju ta

diskurzni označevalec vedno približno enako pogosto rabljen. Zanimivo bi bilo analizirati razmerja med njegovo pogostostjo in dolžino vlog ter opazovati, ali obstaja kak vzorec, na koliko besed tvorec izreče *eee*.

Literatura

Bizjak, Aleksandra, 2005: Strukturalno-pomenska analiza pridige kot žanra. *Slavistična revija* 53/2. 153-170.

Eggins, Suzanne, J.R. Martin, 1997: Genres and register of discourse. van Dijk, T. A. (ur.): *Discourse as Structure and Process*. Sage Publications Ltd. 230-256.

Gorjanc, Vojko, 1998: Konektorji v slovničnem opisu znanstvenega besedila. *Slavistična revija* 46/4. 367–388.

Hasan, Ruqaiya, 1984: The nursery tale as a genre. *Nottingham Linguistic Circular* 13. 1-51.

Hymes, Dell, 1977: *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. London: Tavistock Publications.

Paltridge, Brian, 1995: Working with genre: A pragmatic perspective. *Journal of Pragmatics* 24. 393-406.

Saville-Troike, Muriel, 1982: *The Ethnography of Communication: An Introduction*. Oxford, Malden: Blackwell Publishers.

Schlamberger Brezar, M., 1998: Vloga povezovalcev v diskurzu. *Jezik za danes in jutri*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 194-202.

Schlamberger Brezar, Mojca, 2007: Vloga povezovalcev v govornem diskurzu. *Jezik in slovstvo* 52/3-4. 21-32.

Smolej, Mojca, 2004: Členki kot besedilni povezovalci. *Jezik in slovstvo* 49/5. 45-57.

Swales, John M., 1990: *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: C.U.P.

Verdonik, D., 2006: Mhm, ja, no, dobro, glejte, eee ...: diskurzni označevalci v telefonskih pogovorih. *Jezik in slovstvo* 51/2. 19-36.

Verdonik, D., 2007: *Jezikovni elementi spontanosti v pogovoru: Diskurzni označevalci in popravljanja*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.

Verdonik, Darinka, Rojc, Matej, 2006: Are you ready for a call? - Spontaneous conversations in tourism for speech-to-speech translation systems. *5th International Conference on Language Resources and Evaluation*, Genova, Italija.

Verdonik, D, M. Rojc, M. Stabej, 2007: Annotating discourse markers in spontaneous speech corpora on an example for the Slovenian language. *Language Resources and Evaluation Journal* 41/2. 147-180.

Wang, Yu-Fang, Pi-Hua Tsai, 2007: Textual and contextual contrast connection: A study of Chinese contrastive markers across different text types. *Journal od Pragmatics* 39. 1775-1815.

Žgank, A., T. Rotovnik, D. Verdonik, Z. Kačič, 2004: Baza Broadcast News za slovenski jezik (BNSI) in sistem za razpoznavanje tekočega govora. Erjavec, T., J. Gros (ur.): *Informacijska družba IS'2004: Jezikovne tehnologije*. 94-98.